

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРИМУСУ ТА ПРИМУШУВАННЯ

Примус та примушування є категоріями як Загальної, так і Особливої частини кримінального права. Наприклад, фізичний і психічний примус визнаються обставиною, що виключає злочинність діяння. Він передбачений ст. 40 КК України. Примушування, у свою чергу, характеризує об'єктивну сторону складів злочинів, які передбачені ст. ст. 154, 172, ч. 2 ст. 180, 228, 280, 355, 373, 404 КК України та інших. Але в науці відсутній єдиний підхід до визначення ознак цих кримінально-правових категорій. Цією проблемою займалися такі вчені криміналісти, як: Е. Ф. Побегайло, В. В. Иванова, Н. М. Ярмиш, В. О. Сімонов, В. С. Шуміхін та інші. Але разом із тим, окремі питання цієї проблеми залишилися не повною мірою розробленими. Метою даної роботи є встановлення ознак примусу як обставини, що виключає злочинність діяння, особливо можливості існування такої категорії, як фізичний примус; розмежування примусу та насильства як кримінально-правових категорій, відмежування примушування від інших суспільнонебезпечних дій: схиляння та спонукання.

До складних суспільнонебезпечних дій відносяться примушування та примус. Слід розрізняти ці кримінально-правові категорії. В українській мові під примусом розуміється зумовлена кимсь або чимсь необхідність діяти певним способом незалежно від бажання. В свою чергу, під терміном «примушування» розуміється вимагання від кого-небудь виконання чогось незалежно від його волі, бажання. Домагатися чого-небудь, застосовуючи силу. Викликати у кого-небудь якусь дію, вчинок [1, с. 940]. Таким чином, під примус як кримінально-правовою категорією є суспільно небезпечною дією або бездіяльністю особи, яка зумовлена впливом інших осіб різними способами. За певних умов такого роду дії, хоча і є суспільно небезпечними, не визнаються злочинними і належать до обставин, що виключають злочинність діяння.

У свою чергу, під примушуванням розуміються певні суспільно небезпечні складні дії, які характеризують таку обов'язкову ознаку об'єктивної сторони складу злочину, як суспільно небезпечне діяння. Слід підтримати позицію В. Дубинця, який вважає, що під примушуванням треба розуміти вплив на іншу особу з метою домогтися належної поведінки у формі дії чи бездіяльності, причому цей вплив може здійснюватися способом тиску на волю (через свідомість) або через вплив на фізичну сторону особи. Далі автор справедливо наголошує на тому, що примус і насильство зазвичай вважають взаємозалежними явищами. Однак не будь-який при-

мус є насильством [2, с. 92]. Слід погодись із В. Сімоновим та В. Шуміхіним, які вважають, що поняття примусу є значно ширшим за обсягом, ніж поняття насильства. Примус здійснюється і через майнову, організаційну сферу, насильство ж – завжди безпосередньо через особу, її біологічну підструктуру [3, с. 8–9]. Дійсно, поняття насильства є вузьчим, ніж поняття примушування. Насильство (психічне або фізичне) є складовою більш складних суспільно небезпечних дій, ознакою яких є об'єктивна сторона складу злочину.

Примус та примушування як кримінально-правові категорії мають істотне значення як для Загальної, так і Особливої частини кримінального права.

Примус є способом схиляння виконавця з боку підбурювача до вчинення злочину (ч. 4 ст. 27 КК України). Разом із примусом, законодавець передбачає й інші способи: умовляння, підкуп, погроза, схиляння іншим чином. Під примусом розуміється вимагання від іншої особи вчинити злочин шляхом заподіяння тілесних ушкоджень або застосування до неї іншого насильства, пошкодження належного їй чи її близьким майна, поширення певної інформації про таку особу тощо. За допомогою примусу підбурювач породжує в інших співучасників і, в першу чергу, у виконавця, бажання вчинити злочин. Примус у цьому випадку волю інших співучасників повністю не паралізує. Остаточне рішення про вчинення злочину вони приймають самостійно. Головною відмінністю примусу та погрози як способів підбурювання є те, що, окрім психічного насильства, підбурювач при примусі може застосовувати до виконавця ще й насильство фізичне.

Примус у кримінальному законодавстві України визнається обставиною, що виключає злочинність діяння. Ч. 1 ст. 40 КК України визначає, що не є злочином дія або бездіяльність, яка заподіяла шкоду правоохоронюваним інтересам, яку було вчинено під безпосереднім впливом фізичного примусу, внаслідок якого особа не могла керувати своїми вчинками. Ч. 2 цієї статті вказує на другий вид примусу – психічний. Виходячи з цього закон і теорія виділяють два види примусу – фізичний та психічний. В науці під фізичним і психічним примусом розуміється вплив на особу, відповідно, фізичними та психічними засобами з метою домогтись від неї необхідної для винного поведінки [4, с. 154]. Е. Ф. Побегайло розглядає примус як застосування стосовно того, кого примушують, методів фізичного або психічного впливу [5, с. 85]. В. В. Іванова під примусом розуміє вплив на особу поза або всупереч її волі. На її думку, примус – це вплив на особу проти її волі, який обмежує свободу вибору поведінки, що має на меті змусити діяти відповідно волі того, хто примушує [6, с. 49]. Фізичний примус виражається в побоях, нанесенні тілесних ушко-

джен, незаконному позбавленні волі. Фізичний примус, на думку більшості вчених, спрямований на біологічну підструктуру особи. Фактично під фізичним примусом розуміються насильницькі дії або фактично фізичне насильство. Разом із тим, в літературі існує точка зору, що фізичний примус як вплив на людину разом з нанесенням побоїв або тілесних ушкоджень пов'язаний і зі знищенням майна [7, с. 122]. Автор цієї роботи не погоджується з такою позицією, тому що через пошкодження майна вплив відчувається не на фізичну недоторканність особи, а на психіку та волю особи, відносно якої здійснюється примушування.

Під психічним примусом як обставиною, що виключає злочинність діяння, розуміється вплив на психіку особи з метою змусити її всупереч її волі вчинити або утриматись від вчинення певних протиправних дій. Психічним примусом, зокрема є: а) погроза застосування відповідного фізичного насильства, в тому числі із застосуванням вогнепальної чи холодної зброї; б) застосування або погроза застосування насильства щодо рідних, близьких, інших осіб, доля яких є важливою для особи, від якої вимагають певних дій чи бездіяльності; в) знищення або погроза знищення майна, що належить потерпілому, його рідним, іншим близьким особам, доля яких є важливою для особи, від якої вимагають певних дій чи бездіяльності; г) погроза розголошення відомостей, які особа бажає зберегти в таємниці; д) вплив на психіку особи за допомогою гіпнозу або інших подібних засобів [8, с. 124]. В науці кримінального права виділяють критерії наявності стану фізичного примусу, яке повністю позбавляє особу, яку примушують, можливості керувати своїми діями. До них належать: спрямованість примусу (примус пов'язаний із впливом на іншу людину, в результаті якого особа позбавляється можливості керувати своїми діями); наявність примусу; дійсність примусу; непереборний характер примусу [6, с. 49–50]. Ці ознаки також характеризують і психічний примус з тією лише різницею, що вирішення питання про кримінальну відповідальність здійснюється за правилами крайньої необхідності.

В. Ф. Иванов вважає, що спонукання та примус становлять насильницький вплив на волю особи з метою викликати з її боку певну відповідну поведінку. На його думку, це є особливий вид психічного насильства, який не має за мету нанесення фізичної або психічної травми (хоча вона об'єктивно може мати місце), а спрямований на придушення або обмеження свободи волевиявлення потерпілого при одночасному стимулюванні необхідної насильницької поведінки. Ця мета і визначає конкретні способи насильницького впливу на волю людини. Тому автор не погоджується з тим, що спонукання та примус можуть здійснюватись не тільки інформаційним, але й неінформаційним шляхом [9, с. 8–9].

Але, не зважаючи на істотну розробленість поняття примусу та його видів, викликає зауваження взагалі розмежування примусу на фізичний та психічний. Автор підтримує позицію учених, які не визнають поняття «фізичний примус». Так, Н. М. Ярмиш вважає, що не існує не тільки «непереборного фізичного примусу», але й «фізичного примусу». Це не фізичний примус, а насильство. Воно є додатковим засобом (хоча і дуже міцним) впливу на психіку особи, яку схиляють до певного вчинку. Примус – це саме психічне насильство, але для більшої ефективності він може супроводжуватись насильством фізичним. На її думку, впливаючи на тіло людини, її ні до чого не можна примусити, можна лише зробити щось самому замість неї, застосовуючи непереборне фізичне насильство. Примусом є тільки такий вплив на свідомість, при якому особа залишається здатною вчиняти вчинки, яких від неї вимагають, проявляти волю [10, с. 52–53]. Такої самої позиції дотримувався і М. С. Таганцев. На його думку, що фізичне насильство усуває будь-яку участь свідомості та волі того, хто його зазнає [11, с. 52]. М. Г. Угрехілідзе говорить про «фізичний примус» як про вплив на організм людини, на відміну від психічного, об'єктом якого є психіка людини [12, с. 37].

Автор дотримується тієї думки, що примус може бути лише психічним. Він може бути підкріплений фізичним насильством. Але якщо є лише насильство, то це не фізичний примус, а саме фізичне насильство. Тому, на наш погляд, стаття 40 КК України може мати назву саме «Психічний примус» як обставина, що виключає злочинність діяння. Також потребує змін п. 6. ч. 1 ст. 66 КК України. Як обставина, що пом'якшує кримінальне покарання, має визнаватись не вчинення злочину під впливом погрози, примусу, а вчинення злочину під впливом фізичного та психічного насильства. Погроза є лише способом примушування до певних дій або бездіяльності іншої людини та окремим проявом психічного насильства.

В. І. Сімонов вважає, що примус за своїм обсягом ширшим за насильство, тому що може впливати і на майнову сферу особи [13, с. 11]. Автор цієї роботи підтримує цю позицію. В разі застосування психічного насильства винна особа може погрожувати фізичним насильством, шантажем, знищенням майна. Але при примусі разом із цими погрозами до особи, яку примушують, можуть застосовуватися і певні насильницькі дії (побої, тілесні ушкодження тощо), пошкодження або знищення майна. Дії при примусі можуть бути спрямовані і на близьких особи, яку примушують до певних дій чи бездіяльності. Окрім того, дії при примушуванні в більшості випадків мають інструментальну мотивацію та конкретну мету – змусити потерпілого діяти або бездіяти в інтересах винної особи. Психічне ж насильство (як до речі і фізичне)

може бути вмотивоване ворожнечею та ненавистю до особи, може бути негативистська мотивація або, наприклад, задоволення власної потреби в самому насильстві. Спільним для психічного насильства та примусу є лише вплив на волю особи та психічну недоторканність поза або всупереч волі потерпілої особи.

Важливе значення для теорії та практики має відмежування примусу від спонукання до певних дій або бездіяльності. Вони є способами впливу на психіку іншої людини з метою зміни поведінки потерпілого. З точки зору автора, ці поняття не є тотожними. І тому не можна погодитись з В. Ф. Івановим у тому, що спонукання та примус є видом насильства, яке спрямоване на придушення або обмеження волі потерпілого при одночасному стимулюванні необхідної насильницької поведінки. Але він справедливо вказує на те, що способи насильницького впливу при примусі відрізняються більш значною інтенсивністю та небезпекою, які ставлять потерпілого у безвихідне становище, тобто в такі умови, за яких останній тільки шляхом вчинення певних дій може запобігти завданій шкоди своїм правоохоронюваним інтересам. Для особи, яка діє під примусом, характерним є усвідомлення, що шкоду, яка загрожує, не можна відвернути невідворотною інакше як шляхом виконання вимог особи, що примушує, і це виконання є, на думку потерпілого, єдиним можливим в даній ситуації виходом із створеного примусом становища, яке є схожим на стан крайньої необхідності або дію непереборної сили. Тому ця поведінка не викликає ані морального, ані правового осуду [9, с. 10–11]. Н. М. Ярмиш вважає, що спонукання та примушування є двома самостійними видами нав'язування однією людиною своєї волі іншій. Вони являють собою обмеження свободи вибору варіантів поведінки особою, які злочинець використовує для реалізації власних цілей. При примушуванні «третього не дається». В інших випадках – це спонукання. Воля особи, яку примушують, значно обмежується. У неї є вибір лише з двох варіантів: виконати те, що вимагають, або постраждати від того, чим йому погрожують. Саме крайня обмеженість, на думку вченої, є критерієм відмежування примушування від спонукання [10, с. 55–56]. Дійсно, при спонуканні варіантів поведінки у потерпілого більше, ніж при примушуванні. Але це не єдина відмінність. При спонуканні характер дій є набагато ширшим. Окрім психічного насильства, це можуть бути і обіцянки, підкуп, умовляння тощо. Обґрунтовано вважається, що поняття «спонукання» за обсягом є ширшим, ніж поняття «примушування», тому що виражається не тільки у фізичному та психічному впливі на особу, що є характерним для примушування, а і в обіцянках, підкупі тощо [14, с. 85].

Проблемним у науці кримінального права є визнання вольового характеру дій (бездіяльності) потерпілого при примусі. Одні

вчені вважають, що при примусі людина зберігає волю: вона може і не роботи того, до чого її примушують погрозами або катуванням [15, с. 124]. Інші вважають, що при примушуванні потерпілий є лише механічним знаряддям у руках насильника [16, с. 405]. Примус виключає вольовий вчинок з боку потерпілого [17, с. 186–187]. Наука кримінального права вирішує це питання таким чином: дія або бездіяльність – це вольові вчинки людини, вони становлять психофізичну єдність зовнішнього (фізичного) і внутрішнього (психічного) боків її поведінки. При цьому воля особи може бути безпосередньо виражена в її особистих конкретних діях (фізичних чи інформаційних) або опосередковуватися в її вчинках із застосуванням різних механізмів, засобів або ж виявлятися в діяльності інших осіб (які не досягли віку кримінальної відповідальності, психічно хворих тощо). Але трапляються ситуації, коли у вчинених особою діях або бездіяльності її воля не виявляється. До таких обставин належать: 1) непереборна сила; 2) непереборний фізичний примус (насильство); 3) психічний примус, що відповідає вимогам крайньої необхідності [18, с. 112–113].

Слід зазначити, що поняття «спонукання» є більш широким, ніж поняття «примушування», і тому є доречною пропозиція В. Ф. Іванова про те, що як пом'якшувальну обставину слід визнавати не примус, а спонукання. Цим поняттям охоплюються і погрози, і службові обмеження, й інша залежність [9, с. 11].

Примушування також характеризує й об'єктивну сторону складів конкретних злочинів. В більшості кримінально-правових норм, в яких примушування є способом вчинення злочину, під ним розуміється застосування до потерпілого погроз або фізичного насильства для впливу на потерпілого з метою змусити вчинити його певні дії або відмовитись від вчинення певних дій. Наприклад, ст. 120 – «Доведення до самогубства»; ч. 2 ст. 180 – «Примушування священнослужителя до проведення релігійного обряду»; ст. 228 – «Примушування до антиконкурентних узгоджених дій»; ст. 280 – «Примушування працівника транспорту до невиконання своїх службових обов'язків»; ч. 3 ст. 300 – «Примушування неповнолітніх до участі у створенні творів, що пропагандують культ насильства та жорстокості». В деяких статтях примушування є одним зі способів втягнення особи в певну діяльність. Наприклад, ст. 258-1 – «Втягнення у вчинення терористичного акту»; ст. 303 – «Сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією»; ст. 304 – «Втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність». Тобто в цих випадках, примушування є лише однією з операцій поряд із обманом, підкупом. Але і в цих випадках примушування здійснюється шляхом погрози або різних проявів фізичного насильства. В окремих випадках законодавець під примушуванням розуміє, окрім погроз та фізичного насильства, й інші дії. Наприклад, ч. 1 ст. 154 КК України передбачає

відповідальність за примушування жінки чи чоловіка до вступу в статевий зв'язок з особою, від якої потерпілий (потерпіла) матеріально чи службово залежні. Тобто в цьому випадку винна особа використовує не психічне та фізичне насильство як спосіб вчинення цього злочину, а матеріальну та службову залежність, під якими розуміється істотне погіршення матеріального становища потерпілого або ж погіршення його службового становища. Відповідно до ст. 174 КК України кримінальна відповідальність настає за примушування до участі у страйку або перешкоджання участі у страйку шляхом насильства чи погрози застосування насильства або шляхом інших незаконних дій. Під іншими незаконними діями розуміється обман, погроза позбавлення будь-яких пільг, погроза звільнення працівника, видання наказу чи розпорядження. Тобто в цьому випадку поняття «примушування» охоплюються не тільки насильницькі дії, які є проявами фізичного чи психічного насильства, а й інші дії, які впливають на волю потерпілої особи та спонукають її до вчинення певних дій чи бездіяльності.

Аналізуючи склади злочинів, в яких законодавець застосовує такі кримінально-правові категорії, як примушування, спонукання та схиляння, автор робить висновок про те, що досить часто вони використовуються як синоніми і на практиці виникають труднощі при кваліфікації таких суспільно-небезпечних дій. Так, ст. 314 КК України «Незаконне введення в організм наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів» передбачає, що вплив на потерпілу особу – це застосування фізичного або психічного насильства, обману або використання безпорадного стану потерпілого. Відповідно до ст. 315 КК України «Схиляння до вживання наркотичних засобів психотропних речовин або їх аналогів» під схилянням слід розуміти будь-які умисні ненасильницькі дії, які спрямовані на те, щоб збудити в іншій особі бажання чи домогтися від неї згоди вжити їх хоча б один раз (умовляння, пропозиція, порада, переконання тощо). Ст. 324 КК України «Схиляння неповнолітніх до вживання одурманюючих засобів» вказує на те, що схилянням є будь-які умисні дії, які спрямовані на збудження у неповнолітньої особи бажання вжити зазначених засобів чи домогтися від неї згоди вжити їх хоча б один раз (умовляння, пропозиція, порада, переконання, погрози, застосування насильства тощо). Тобто в цьому випадку схиляння може мати і насильницький характер (застосування фізичного та психічного насильства). Одні автори пояснюють це тим, що в цьому випадку схиляння, передбачене даною статтею, характеризується більш широким змістом, ніж у ст. 315, тому що ст. 324 за об'єктивного сторонаю не конкурує зі ст. 314, а це має місце у ст. 315 у разі насильницького схиляння до вживання наркотиків [8, с. 807]. Інші автори вважають, що поняття схиляння у ст. 324 КК України є аналогіч-

ним до ст. 315 КК України, а способами схиляння можуть бути: умовляння, пропозиція, надання порад, прохання, лестощі, примушування, переконання, залякування, підкуп, обіцянка винагороди або іншої вигоди, погроза припинити шлюбні або дружні відносини тощо [19, с. 336, 340]. Тобто в цьому випадку схиляння може здійснюватись і насильницьким шляхом (застосування фізичного або психічного насильства). Під схилянням до вживання наркотичних засобів, психотропних речовин чи їх аналогів судова практика визнає будь-які умисні ненасильницькі дії, що спрямовані на збудження у іншої особи бажання вжити ці засоби або речовини хоча б один раз (пропозицію, умовляння, пораду, переконання тощо) [20, с. 470]. Відповідно до змісту ст. 323 КК України «Спонукування неповнолітніх до застосування допінгу», під спонукуванням слід розуміти будь-які дії, що спрямовані на збудження бажання застосувати допінг у неповнолітньої особи шляхом умовляння, пропозиції, поради, переконання, примушування, погрози, застосування насильства тощо. В. Кубинець вважає, що спонукування особи до певної поведінки є можливим у два способи: через переконання і примус. Переконання полягає в тому, що особа впливає на свідомість інших осіб через роз'яснення правильності чи доцільності виконання. При переконанні досягається такий ступінь усвідомлення необхідності діяти певним чином, коли бажана для переконуючого поведінка цілком відповідає бажанню і волі переконуваної особи. Іншими словами, переконання – це схиляння [2, с. 92].

На наш погляд, схиляння до певних дій чи бездіяльності не може мати насильницького характеру. Якщо застосовується фізичне чи психічне насильство, має місце примушування чи спонукування. В диспозиціях кримінально-правових норм Особливої частини КК, які передбачають відповідальність за примушування, схиляння чи спонукування до певних дій чи бездіяльності, повинні вказуватися конкретні прояви впливу на особу такого роду діями. В законодавствах інших країн проводиться чітке розмежування між цими кримінально-правовими категоріями. Так, у КК Киргизької республіки встановлено відповідальність за Доведення до самогубства (ст. 102) та Схиляння до самогубства (ст. 103). Обидва ці злочини є злочинами з матеріальним складом, наслідками яких є самогубство або замах на самогубство потерпілої особи. Вони різняться способом впливу на потерпілу особу. Доведення до самогубства – це погрози, жорстоке поводження або систематичне приниження людської гідності. Схиляння до самогубства, тобто збудження у іншої особи рішучості вчинити самогубство, – це умовляння, обман або інший ненасильницький шлях [21, с. 93].

Важливим, на наш погляд, є питання щодоспіввідношення понять втягнення та примушування. Так, ст. 304 КК України передбачає кримінальну відповідальність за втягнення неповнолітніх у

злочинну діяльність, у заняття жебрацтвом та азартними іграми. Таке втягнення здійснюється шляхом умовляння, обману, підкупу, навчанням способом та прийомам вчинення дій, розпалювання мотивів заздрощів, помсти тощо. Втягнення може відбуватись шляхом застосування фізичного і психічного насильства, яке може виражатись в побоях, тілесних ушкодженнях, погрозах убивством або погрозах знищенням майна, погрозах позбавити матеріальної підтримки або вигнати з дому тощо. В окремих випадках в разі погрози вбивством або погрози знищенням майна необхідно є кваліфікація за сукупністю злочинів. На наш погляд, як кваліфікуючу ознаку цього злочину слід визнати вчинення злочину із застосуванням фізичного або психічного насильства та ввести це до ч. 2 ст. 304 КК України. Такий вид втягнення є більш небезпечним, ніж інші, а відповідальність за такі дії повинна бути більш суворою. Об'єктом цього злочину разом із моральними засадами суспільства у ставленні до виховання підростаючого покоління буде визнаватись фізична та психічна недоторканість неповнолітньої особи. Поняття «втягнення» є більш широким, ніж «примушування». Останнє є лише одним зі способів втягнення, на наш погляд, найбільш суспільно небезпечним.

Стаття 373 КК України передбачає кримінальну відповідальність за примушування давати показання при допиті. Цей злочин може вчинятись, на думку законодавця, шляхом обману, шантажу, гіпнозу, підкупу тощо. Ми повністю погоджуємося з тим, що гіпноз визнається способом примушування, але не можемо погодитись із тим, що підкуп є таким способом. Ще раз наголошуємо на тому, що примушування повинно носити насильницький характер, до якого підкуп не належить.

Наведені в роботі пропозиції дозволять запобігти різному тлумаченню змісту таких кримінально-правових категорій, як примус та примушування, і виключити помилики у кваліфікації злочинів, які характеризуються цими видами суспільно небезпечних діянь. В подальшому автором заплановане дослідження інших суспільно небезпечних діянь, об'єктивну сторону яких характеризують конкретні прояви фізичного або психічного насильства.

Список літератури: 1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. К., 2002. 2. Дубинєць В. Визначення видів примусу до вживання наркотиків // Право України. 2006. №8. 3. Симонов В. О., Шумихин В. С. Преступное насилие. Понятие, характеристика и квалификация насильственных посягательств на собственность. Пермь, 1992. 4. Уголовное право. Общая часть: Учебное пособие / Под ред. Ветрова Н. И. М., 1998. 5. Комментарий к Уголовному Кодексу Российской Федерации / Под ред. Побегайло Э. Ф. М., 1998. 6. Иванова В. В. Преступное насилие. М., 2002. 7. Комментарий к Уголовному Кодексу Российской Федерации / Под ред. Скуратова Ю. И., Лебедева В. М. М., 1998. 8. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року / За ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. К., 2001. 9. Иванов В. Ф. Уголовно-правовая оценка понуждения: Автореф. дис. канд. юрид. наук. Саратов, 1986. 10. Ярмыш Н. Н. Действие как признак объективной стороны преступления (проблемы психологической характеристики). Х., 1999.

11. Уложение о наказаниях уголовных и исправительных 1885 року. СПб., 1909. 12. Угrehилидзе М. Г. Об одном аспекте взаимодействия объективной и субъективной сторон преступления // Актуальные проблемы борьбы с преступностью, 1983. 13. Симонов В. И. Уголовно-правовая характеристика физического насилия: Автореф. дис.... канд. юрид. наук. Свердловск, 1972. 14. Шаргородский М. Д. Ответственность за преступления против личности. Л., 1953. 15. Лохвицкий А. П. Курс русского уголовного права. СПб., 1881. 16. Кистяковский А. Ф. Элементарный учебник уголовного права (часть общая). К., 1882. 17. Трайнин А. Н. Состав преступления по советскому уголовному праву. М., 1951. 18. Кримінальне право України: Загальна частина / За ред. Бажанова М. І., Сташиса В. В., Тація В. Я. К.–Х., 2001. 19. Кримінальне право України: Особлива частина / За ред. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. К.–Х., 2001. 20. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.04.2002 року №4 «Про судову практику у справах про злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів» // Збірник Постанов Пленуму Верховного Суду України (1972–2006). Х., 2006. 21. Уголовный кодекс Киргизской Республики. Бишкек. 1999.

Надійшла до редколегії 11.01.08

Я. О. Лантінов, Г. В. Шевченко

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРЕДМЕТА ЗЛОЧИНУ – ПОРУШЕННЯ ПОРЯДКУ ЗАНЯТТЯ ФІНАНСОВОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ (ЗА Ч. 2 СТ. 202 КК УКРАЇНИ)

Дослідження питань кримінальної характеристики, підстав кримінальної відповідальності за злочинні посягання у сфері фінансових послуг лишаються вельми актуальними. З одного боку, слід визнати, що перехідний період у вітчизняній економіці завершується (Україну визнано країною з ринковою економікою, наша держава упритул наблизилися до вступу до Світової організації торгівлі). Однак, не дивлячись на те, що ринок фінансових послуг вже сформований, фахівці вказують на високу долю операторів ринку, діяльність яких не відповідає ліцензійним вимогам. Так, наприклад, директор Департаменту нагляду за кредитними закладами Державної комісії з нагляду за ринком фінансових послуг вказує, що до 30% кредитних спілок не відповідають ліцензійним умовам здійснення діяльності на ринку фінансових послуг [1]. Враховуючи обсяги обігу коштів на ринку фінансових послуг, слід визнати, що розробка питань кримінально-правової характеристики предмету злочинів у цій сфері лишається актуальною, і, більше того, заслуговує на активізацію.

У науковій літературі проблеми кримінально правової характеристики злочинних порушень порядку зайняття господарською діяльністю у сфері фінансових послуг висвітлювалися в роботах П. П. Андрушка, К. В. Антонова, Б. В. Волженкіна, П. А. Вороб'я, Л. Д. Гаухмана, О. В. Галахової, П. Т. Геги, В. О. Глушкова, Н. О. Гуторової, О. О. Дудорова, І. І. Карпеця, М. Й. Коржанського, С. П. Корабельникова, Я. М. Кураш, М. І. Мельника, В. О. Навроцького, А. В. Наумова, М. І. Панова, О. І. Перепелиці, А. М. Рішельюка, В. В. Сташиса, Є. А. Стрельцова, В. Я. Тація, М. І. Хавронюка, О. М. Яковлєва, П. С. Яні та ін. Разом з тим, слід вказати,